

III. Ljubljanski grafični bienale, sedaj že po pravici afirmirana prireditelj, pisan pregled sodobnega grafičnega ustvarjanja po vsem svetu, je letos razburil javno mnenje in mnenje posameznikov.

Ce že sprašujete za mnenje mene: nekaj, kar vzbuja tu pa tam celo ogorčenje, je še vedno zanimivejše od nečesa, kar pušča mirno kri in samozadovoljstvo.

Prizadevanja ljudi, tako iskreno zavzetih nad grafiko in njenimi izraznimi možnostmi, umetnikov, ki se pogumno spoprijemljejo s kovino, lesom, kamnom, brusijo dleta, mešajo barve, se sklanjajo nad plošče, eksperimentirajo in primerjajo nastale odtise, s katerimi so hoteli povedati delček resnice o svojem in o našem svetu — prizadevanja teh ljudi, njihova delovna vnema, življenjska prizadetost, inventivna izraznost (najsi bo v starih ali novih tehnikah, v predmetnih ali abstraktnih oblikah) niso in ne morejo postati človeštvu škodljiva in nevarna.

Je nekaj neizrekljivo simpatičnega v tej zbirki listov z vsega sveta.

Kljub raznolikosti imajo nekaj skupnega: grafično govorico, ki zbližuje narode. Grafika pa ni več nekakšna stranska, manj pomembna veja umetnosti, ki naj služi več ali manj le reproduciranju in dokumentaciji. Razvoj sodobnih tehničnih sredstev dovoljuje umetnikom popolnoma osebne izpovedi v grafiki. Zato je postala grafika tudi abstraktna. — Ne mislim razlagati zgodovino grafike, tradicijo Dürerja, Rembrandta, Goye, Toulouse-Lautreca, tradicije Daljnega Vzhoda. Če je danes grafika *tudi* abstraktna, ne verjamem, da se je s tem izrodila. Čas bo pokazal, ali bo umetnost bodočnosti bolj in bolj abstraktna ali pa je to prehodna doba, ko človeštvo išče nov, boljši, prikladnejši izraz za tisto, kar doživlja.

Ne razburjajmo se zaradi tega. Grafični listi potujejo po svetu iz mesta v mesto, kjer si jih ogledujejo stotisoči, prodirajo v stanovanja ljudi, ki jim je umetnost pri srcu. Postajajo last vse širšega občinstva zaradi svoje tehnične specifičnosti: možnost reprodukcije, dostopna cena, barvni dosežki, ki konkurirajo rafiniranemu oljnemu slikarstvu. Menim, da je ravno v tem pomembnost grafike in da so prav to obeti za njen vse širši razvoj. Grafična razstava je bila pri nas dobrodošla. O tem priča njen obisk.

Zakaj naj torej razmišljamo in odločamo o tem, ali je edina prava umetnost tako imenovana predmetna umetnost (ali, recimo, figuralna), in o tem, ali je tako imenovana abstraktna umetnost laž, nesmisel, zabloda.

Videti je, kot da bi končno tudi v Ljubljani morala pasti odločilna beseda v tej pravdi o oslovi senc, potem ko je bilo po vsem svetu že izrečenih in napisanih toliko nasprotujočih si mnenj, toliko dogmatičnih, učenih, preveč in premalo znanstvenih razprav za in proti.

Vendar umetniki po vsem svetu še ustvarjajo in med njimi mnogi — abstraktno.

Torej je abstrakcija vendarle oblika umetniške prizadetosti sodobnega človeka.

Nekaterim — tistim, ki ustvarjajo iz čistega veselja in zavzetosti nad fenomenom življenja, pomeni abstrakcija lepoto čiste, gole forme, zgovorno izraznost barvnih ploskev, živahne variacije pestrih oblik.

Drugim, ki ustvarjajo z neutrudno mislijo iskalca, z zmagoslavnim razumom, pomeni abstrakcija neizčrpno področje zakonitega, geometrijskega reda, igre skladnosti in nasprotij, mik in čar poizkušanja.

A tretjim morda — ti so številni, a niso nevažni — pomeni izhod za prikrivanje lastne nemoči in neznanja, pomeni jim pozo, maniro, neredko celo konjunkturo, pri čemer se sklicujejo na prve in druge in jih pridno posnemajo.

Toda vprašajmo se: v katerem umetnostnem obdobju ni bilo tako? Vedno sta bila dva tipa ustvarjalcev in tretja, najštevilnejša »podskupina«, ki jih je posnemala.

Ali naj, recimo, zaradi teh tretjih odklanjamo abstraktno umetnost a priori? Ali naj odklanjamo vse abstraktne slike resnih slikarjev zaradi široke množice njihovih epigonov?

Ali naj odklanjamo abstraktno umetnost zaradi gledalčeve komodnosti, zaradi ugodja, ko ugotavlja očem prijetno predmetno podobnost, a ogorčeno zavrača nujnost razmišljanja, ki mu ga narekuje ta ali ona abstraktna slika, in zato enostavno vzklikne: tega ne razumem, to je zanič!

Tisti gledalec morda ne bo odrekel kvalitete drugi abstraktni sliki, ki mu bo posredovala, recimo zaradi nekih določenih barvnih harmonij, čisto fiziološko, preko njegovih čutil vendarle občutek nekega estetskega ugodja. A pri tem bo morda prva slika umetniško dragocenejša od druge.

Ali naj odklanjamo abstraktno umetnost, čeprav je že toliko vplivala na vse oblike sodobnega življenja, v arhitekturi, v industriji, v uporabni umetnosti?

Dekorativna abstrakcija je morda edina oblika abstrakcije, ki je ne napadajo njeni najbolj zagrizeni nasprotniki, čeprav ni njena edino nujna odlika.

Zakaj ne moremo verjeti, da je nekega umetnika neki dogodek, pogled na neko reč, stvar, bitje ali človeka, tako prevzel in zaposlil, da ga je v sebi oblikoval tako dolgo, dokler ni eliminiral iz danih oblik vsega predmetno »poznavnega in nam torej posredoval neki sublimat svojih individualnih občutij. In če umetnikova senzacija ni bila niti reč, stvar, bitje ali človek, temveč ideja, razpoloženje, misel, torej že nekaj abstraktnega, kar pa je vendarle nujno izviralo iz narave, iz sveta, ki ga obdaja, zakaj naj bi torej odklanjali umetnikov poizkus, češ da nam osebno ničesar ne pove.

V umetniku je bilo doživetje forme močnejše od doživetja konkretne objektivnosti, zato je njegova oblikovalska izpoved težila k absolutni svobodi ustvarjanja.

Ce ne bi gledalec opazoval togo, vnaprej odklonilno, bi tu pa tam v tej osebni izpovedi odkril nekaj občečloveškega, morda bi tudi v njem zazvenel odmev umetnikovega hotenja.

Pustimo torej umetniku svobodo oblikovanja, saj nam še vedno ostane svoboda gledanja.

Zakaj se bojimo, da gre prizadevanje, ki zadeva formo, na račun vsebine? Ali umetnik ne poizkuša najti le adekvatnega izraza vsebini, ki jo hoče izraziti prav v tej zavzetosti nad novimi in vedno novimi formalnimi poizkusi, ki pa niso formalizem, ampak *likovne* rešitve! Morda »rešitev« ni prava beseda, spominja na izpolnjeno križanko, rešen rebus, razvozlan šahovski problem. Čar mnogih sodobnih likovnih del je ravno v nakazovanju nekega problema, ki se gledalca tolikanj dojmi, da o njem samostojno razmišlja dalje, čeprav morda ogorčeno, a vendar prizadeto, nikakor pa ne

samozadovoljno, s pomirljivim ugodjem nad čudovito urejenostjo našega planeta.

Res je seveda, da občutek prizadetosti najuspešneje dosegajo dela, ki svojo zgodbo ali idejo jasno in razločno pripovedujejo s konkretnimi simboli. Kritiki so si izmislili naziv: literarno slikarstvo. Jaz ga ne zavračam. Razumem tudi, zakaj je večini gledalcev to slikarstvo zaradi svojega koncepta jasnejše. Vendar smo se bistvu slikarstva približali bolj, če smo isto prizadetost dosegli z zgolj likovnimi dosežki, brez narativnega opisovanja.

In končno, kar se umetnosti tiče: ni dobre in slabe umetnosti. Je samo umetnost. So slabe abstrakcije, so pa tudi slabe slike vseh možnih stilov in »izmov«. Iz vseh stilov in »izmov« (torej tudi abstraktnih) se nekaj del plasira v večno zakladnico umetnosti, ki bo, upajmo, človeštvu ostala. Za to prirodno selekcijo pa umetnost potrebuje časa, umetniki pa svobodo ustvarjanja. Umetna selekcija (s pregradami kot v vrtnarstvu) se v umetnosti do danes še ni obnesla.

Melita Vovk

DVE VPRAŠANJI

Kadar koli se spustim v razpravljanje o umetnosti, posebno še o likovni umetnosti, se mi skoroda ne pripeti, da bi se kdo pri svojih trditvah ne skliceval na znanost, in sicer predvsem na fiziko ali kemijo, včasih tudi na psihologijo (kakor da bi drugih ne bilo), in v tem okviru seveda na Einsteinove teorije, na najnovejša dognanja glede gibanja energije, glede sestave atomov ali celo vesoljskih meglenic. Kdaj pa kdaj me skoraj nehote obide neprijeten občutek, kakor da je umetnost (recimo likovna, ker že o njej razpravljamo) pravzaprav šele zdaj odkrila znanost, kakor da je šele zdaj postala zanimiva tudi za likovnega ustvarjalca, kakor da se nista znanost in umetnost na najrazličnejše načine srečevali in medsebojno oplajali že od nekdaj.

Vse to je seveda tako naravno kakor razumljivo. Dosežki moderne znanosti so se uveljavili, si osvojili prostor v našem vsakdanjem življenju, v našem čustvenem in miselnem svetu. Uporabljamo jih, če jih le moremo, in če jih še ne moremo, jim sledimo vsaj od daleč, kolikor je to laiku pač mogoče, s tesnobo ali navdušujočim ponosom človeka, ki živi v času velikih in nezaustavljivih revolucij. Skratka — dosežki moderne znanosti so postali neločljiv sestavni del našega življenja v veliko širšem obsegu, kakor je bilo to mogoče kdaj koli poprej.

Vse to je za modernega človeka, ustvarjalca nove dobe, in še posebej za nas, ustvarjalce nove družbe, naravno, in še toliko bolj naravno za modernega umetniškega ustvarjalca, ki skuša živeti s svojim časom, ki prisluškuje njegovim tisočerim utripom, ki mu skuša kolikor toliko sproti odgovarjati na neusmiljeno ostro zastavljena enkratna vprašanja, se razume predvsem na svoj — na umetniški način.

Kljub temu, da sem takih misli, da se ne opredeljujem vnaprej za tako imenovano tradicionalistično ali za tako imenovano avantgardistično umetnost, ampak predvsem za umetnost, da priznavam razlike med likovnim gledanjem danes in nekoč, kljub temu me ob takih razpravljanjih ali ob nekaterih delih moderne likovne umetnosti (mednarodna grafična razstava nam jih je pokazala dovolj) nekaj prizadeva.